

Стягнення майнової шкоди, завданої внаслідок російської агресії

«агресія РФ проти України є безпрецедентним актом як сама по собі, так і за її далекосяжними наслідками, бо провокує найважчу гуманітарну кризу в Європі з найбільшою кількістю жертв, наймасштабнішим внутрішнім і зовнішнім переміщенням населення з часів Другої світової війни.»

Резолюція ПАРЄ від 27.04.2022 N 2433

Питання для обговорення

1. Співвідношення судового і позасудового способів захисту
2. Склад правопорушення
3. Доказування
4. Критерії прийнятності судових рішень
5. Алгоритми дій

Судовий vs. позасудовий

СУДОВІ СПОСОБИ:

1. Звернення до суду (Україна)
2. Звернення до судів іноземної держави
3. Звернення до міжнародних судових органів

ПОЗАСУДОВІ СПОСОБИ

1. Компенсаційні механізми (Україна)
2. Міжнародний реєстр збитків
3. Інші окремі програми компенсації збитків

Судовий vs. позасудовий

ПИТАННЯ БЕЗ ВІДПОВІДІ:

Як співвідносяться судовий і позасудовий способи захисту?

МІРКУВАННЯ:

Майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала

ст. 1166 ЦК України

Судовий vs. позасудовий

Шкода, завдана фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення, відшкодовується відповідно до закону.

Шкода, завдана потерпілому внаслідок кримінального правопорушення, компенсується йому за рахунок Державного бюджету України у випадках та порядку, передбачених законом.

ст. 1177 ЦК України

Боржник у зобов'язанні може бути замінений іншою особою (переведення боргу) лише за згодою кредитора, якщо інше не передбачено законом.

ст. 1177 ЦК України

Судовий vs. позасудовий

?

Відшкодування третіми особами шкоди потерпілим від російської агресії можна вважати виконанням обов'язку боржника у зобов'язанні з відшкодування шкоди третьою особою на підставах визначених законом

АЛЕ

Враховуючи деліктний характер шкоди, необхідно встановити наявність усіх елементів зобов'язання з відшкодування шкоди на підставі встановленого складу правопорушення

Склад правопорушення

Зобов'язання про відшкодування шкоди - це правовідношення, в силу якого одна сторона (потерпілий) має право вимагати відшкодування завданої шкоди, а інша сторона (боржник) зобов'язана відшкодувати завдану шкоду в повному розмірі

*Постанова Об'єднаної Палати КЦС від 05 грудня 2022 року
у справі № 214/7462/20.*

Склад правопорушення

Суб'єкт

Російська
федерація

Протиправне діяння

Порушення законів і
звичаїв війни

Причинно- наслідковий зв'язок

Наслідки

Шкода
(збитки)

Тягар доказування

Обов'язки держави відповідно до ст. 2 Конвенції

Негативний обов'язок

державні органи та службові особи держави не можуть позбавляти людину життя за винятком ситуацій, коли таке позбавлення є абсолютно необхідним

Позитивний обов'язок:

Матеріальний — держава повинна встановити законодавчі положення, які би захищали життя людини, передбачити юридичну відповідальність за протиправне позбавлення людини життя, а також має вживати обґрунтовані заходи для запобігання неправомірному позбавленню життя, коли відомо чи має бути відомо про реальний і безпосередній ризик для життя конкретної людини або групи людей, зумовлений злочинними діями третіх осіб.

Процесуальний — держава має забезпечити об'єктивне й ефективне розслідування фактів посягання на людське життя незалежним органом. Для того, щоби бути ефективним, розслідування має дозволити встановити та покарати осіб, відповідальних за порушення права на життя

Тягар доказування

Обов'язки держави відповідно до ст. 2 Конвенції

Негативний обов'язок

державні органи та службові особи держави не можуть позбавляти людину життя за винятком ситуацій, коли таке позбавлення є абсолютно необхідним

Позитивний обов'язок:

Матеріальний — держава повинна встановити законодавчі положення, які би захищали життя людини, передбачити юридичну відповідальність за протиправне позбавлення людини життя, а також має вживати обґрунтовані заходи для запобігання неправомірному позбавленню життя, коли відомо чи має бути відомо про реальний і безпосередній ризик для життя конкретної людини або групи людей, зумовлений злочинними діями третіх осіб.

Процесуальний — держава має забезпечити об'єктивне й ефективне розслідування фактів посягання на людське життя незалежним органом. Для того, щоби бути ефективним, розслідування має дозволити встановити та покарати осіб, відповідальних за порушення права на життя

Питання належного відповідача

Обов'язки держави відповідно до ст. 2 Конвенції

Негативний обов'язок

державні органи та службові особи держави не можуть позбавляти людину життя за винятком ситуацій, коли таке позбавлення є абсолютно необхідним

Позитивний обов'язок:

Матеріальний — держава повинна встановити законодавчі положення, які би захищали життя людини, передбачити юридичну відповідальність за протиправне позбавлення людини життя, а також має вживати обґрунтовані заходи для запобігання неправомірному позбавленню життя, коли відомо чи має бути відомо про реальний і безпосередній ризик для життя конкретної людини або групи людей, зумовлений злочинними діями третіх осіб.

Процесуальний — держава має забезпечити об'єктивне й ефективне розслідування фактів посягання на людське життя незалежним органом. Для того, щоби бути ефективним, розслідування має дозволити встановити та покарати осіб, відповідальних за порушення права на життя

Україна (?)

Самі по собі факти загибелі людей на підконтрольній державі території, тобто на тій, на якій вона здійснює юрисдикцію у сенсі статті 1 Конвенції (зокрема у межах її кордонів у періоди проведення АТО, Операції об'єднаних сил), не означають автоматичне порушення гарантій права на життя за статтею 2 Конвенції. Тим більше не означає таке автоматичне порушення і загибель людей на території, яку держава у межах її кордонів із незалежних від неї причин не контролює (тобто на тій, на якій вона не здійснює юрисдикцію у сенсі статті 1 Конвенції; рішення Великої Палати ЄСПЛ щодо прийнятності у справі "Україна проти Росії (щодо Криму)" (Ukraine v. Russia (re Crimea)) від 16 грудня 2020 року, заяви N 20958/14 і 38334/18, § 303-352). Так само не є підставою для покладення на державу відповідальності за Конвенцією самі по собі факти порушення у межах кордонів України (зокрема і у періоди проведення АТО, Операції об'єднаних сил) громадського порядку, миру, знищення чи пошкодження майна, створення загрози безпеці людей, у тому числі з боку осіб, які не діяли як агенти цієї держави.

Україна (?)

Україна в особі Мінсоцполітики взяла на себе позитивний матеріальний обов'язок визначити правила, спрямовані на відновлення прав потерпілих через збройну агресію РФ.

Його невиконання чи неналежне виконання може бути окремою підставою для позову про відшкодування Україною шкоди, завданої затримкою виконання цього обов'язку. Розмір такого відшкодування залежить від складності проблеми, яку має вирішити держава, умов (воєнних, соціально-економічних, політичних), у яких цю проблему слід вирішити, тривалості невиконання чи неналежного виконання відповідного обов'язку, важливості вирішення відповідної проблеми для конкретної особи тощо.

рф (так)

Частина 1 статті 1166 ЦК України – майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала.

Частина 1 статті 49 Закону України "Про міжнародне приватне право" – права та обов'язки за зобов'язаннями, що виникають внаслідок завдання шкоди, визначаються правом держави, у якій мала місце дія або інша обставина, що стала підставою для вимоги про відшкодування шкоди.

рф (так)

2 березня 2022 року Генеральна Асамблея ООН визнала збройну агресію РФ проти України у резолюції ES-11/1 "Агресія проти України".

16 березня 2022 року Міжнародний суд ООН у міждержавній справі України проти Росії ухвалив рішення про вжиття тимчасових заходів, згідно з яким визначив, що РФ має негайно зупинити воєнні дії, які вона розпочала на території України 24 лютого 2022 року

27 квітня 2022 року Парламентська асамблея Ради Європи ухвалила резолюцію "Наслідки продовження агресії Російської Федерації проти України: роль і відповідь Ради Європи" N 2433.

Протиправна поведінка

Женевська Конвенція від 12.08.1949 р. «Про захист цивільного населення під час війни».

Підписана з боку Української РСР 12.12.1949 року із застереженнями, ратифікована 03.07.1954 р. із застереженнями на підставі Указу Президії Верховної Ради Української РСР «Про ратифікацію Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року про захист жертв війни», та набрала чинності для України 03.01.1955 р.

Конвенція застосовується до всіх випадків оголошеної війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту, що може виникнути між двома чи більше Високими Договірними Сторонами, навіть якщо одна з них не визнає стану війни.

Стаття 52 Додаткового протоколу від 8 червня 1977 року до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I).

Протокол I ратифіковано із заявою Указом Президії Верховної Ради УРСР № 7960-XI від 18.08.1989 р.)

«цивільні об'єкти не повинні бути об'єктом нападу або репресалій. Цивільними об'єктами є всі ті об'єкти, які не є воєнними об'єктами, як вони визначені в пункті 2.

Напади повинні суворо обмежуватися об'єктами. Що стосується об'єктів, то воєнні об'єкти обмежуються тими об'єктами, які через свій характер, розміщення, призначення або використання вносять ефективний вклад у воєнні дії і повне або часткове руйнування, захоплення чи нейтралізація яких за існуючих у даний момент обставин дає явну воєнну перевагу.

У разі сумніву в тому, чи не використовується об'єкт, який звичайно призначений для цивільних цілей, наприклад, місце відправлення культу, житловий будинок чи інші житлові будови або школа, для ефективної підтримки воєнних дій, передбачається, що такий об'єкт використовується в цивільних цілях»

Що є шкодою?

«Економічні втрати підприємств (крім підприємств оборонно-промислового комплексу), у тому числі господарських товариств, - напрям включає втрати підприємств усіх форм власності внаслідок знищення та пошкодження їх майна, втрати фінансових активів, а також упущену вигоду від неможливості чи перешкод у провадженні господарської діяльності»

*Порядок визначення шкоди та збитків,
завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації,
Постанова КМУ від 20 березня 2022 р. № 326
(в редакції постанови КМУ від 22 липня 2022 р. № 951)*

Що є шкодою?

«Для цілей цієї категорії, “актив” означає будь-яку матеріальну або нематеріальну цінність, яка генерує (створює) економічні вигоди або від якої очікується створення економічних вигод для її власника (власників).

Заяви в категорії СЗ.1 – Пошкодження, знищення або втрата активів можуть бути подані щодо пошкодження, знищення або втрати активів, втрати прибутку від відповідних активів, повної втрати бізнесу, а також щодо інших прямих витрат, понесених в результаті такого пошкодження, знищення або втрати»

RD4U-Board(2024)42-UA

*Форма та правила подання заяви,
Категорія заяв СЗ.1, Пошкодження, знищення або втрата активів*

Визначення розміру шкоди (збитків)?

Визначення розміру шкоди для цілей включення до державного реєстру збитків не є тотожним визначенню розміру шкоди в розумінні засобів доказування, передбачених процесуальним законодавством України, та може доводитися висновками:

Будівельно-оціночної експертизи

Товарознавчої експертизи

Особи, які виконують експертизу, повинні мати статус судового експерта (ст. 10 Закону України «Про судову експертизу»)

Причинно-наслідковий зв'язок

Військова експертиза

Тип та вид зброї, вид боєприпасів, розташування вогневих точок, напрямок руху снарядів, відстань, з якої здійснювався обстріл тощо

Вибухотехнічна експертиза

Причина пошкоджень, характер пошкоджень

Пожежна експертиза

Причина загорянь

Алгоритм дій

Проведення інвентаризації активів та зобов'язань суб'єкта господарювання, в ході якої обов'язковому відображенню підлягає факт пошкодження або знищення майна

Подання заяви про кримінальне правопорушення за ст. 438 Кримінального Кодексу України або отримання витягу з ЄРДР щодо відкритого кримінального провадження

Проведення у кримінальному провадженні експертиз, результатом яких є підтвердження розміру та характеру шкоди, причин її заподіяння, приналежності зброї до видів озброєння, які є на озброєнні у рф тощо., а також розміру шкоди

Проведення у кримінальному провадженні інших слідчих дій, в обсязі достатньому для встановлення факту заподіяння шкоди саме діями військовослужбовців, агентів рф

Отримання дозволу органу досудового розслідування на часткове (обмежене) розголошення матеріалів досудового розслідування

Подання до суду позову до російської федерації про стягнення шкоди та долучення доказів із кримінального провадження в судову справу зі стягнення шкоди

За результатами судового розгляду отримання рішення суду про стягнення шкоди, набрання рішенням суду законної сили

Державна реєстрація припинення права власності на майно (якщо майно є повністю знищене, а права на нього підлягають державній реєстрації)

Проведення інвентаризації активів та зобов'язань боржника, в ході якої відбувається за необхідності списання активу, який знищений, або відображення залишкової вартості активу, який пошкоджений, та відображення в дебіторській заборгованості суми права вимоги на підставі рішення суду.

Разом з тим, для суб'єкта господарювання валюта балансу не повинна змінюватися через суму дебіторської заборгованості, оскільки внаслідок заподіяння збитків відбувається зменшення вартості матеріального активу (оборотні або необоротні активи), та одночасне збільшення суми дебіторсько заборгованості.

Судовий імунітет

Закон України «Про міжнародне приватне право», стаття 79:

Пред'явлення позову до іноземної держави, залучення іноземної держави до участі у справі як відповідача або третьої особи, накладення арешту на майно, яке належить іноземній державі та знаходиться на території України, застосування щодо такого майна інших засобів забезпечення позову і звернення стягнення на таке майно можуть бути допущені лише за згодою компетентних органів відповідної держави, якщо інше не передбачено міжнародним договором України або законом України.

Судовий імунітет

Окремі питання
судового розгляду

«у випадках, коли застосування правила державного імунітету від юрисдикції обмежує здійснення права на доступ до суду, суд має встановити, чи обставини справи виправдовують таке обмеження» (Sabeih El Leil v. France (скарга № 34869/05), рішення від 29 червня 2011 року, § 51; Oleynikov v. Russia (скарга № 36703/04), рішення від 14 березня 2013 року, § 59

*Постанова Верховного Суду від 18 травня 2022 року
у справі № 760/17232/20-ц*

Судовий імунітет

«Російська Федерація не має підстав посилатися на імунітет для уникнення відповідальності за заподіяні збитки майну позивача»

- предметом позову є відшкодування шкоди, завданої збройною агресією РФ проти України;
- місцем завдання шкоди є територія суверенної держави Україна;
- передбачається, що шкода завдана агентами РФ, які порушили принципи та цілі, закріплені у Статуті ООН, щодо заборони військової агресії, вчиненої стосовно іншої держави - України;
- вчинення актів збройної агресії іноземною державою не є реалізацією її суверенних прав, а свідчить про порушення зобов'язання поважати суверенітет та територіальну цілісність іншої держави - України, що закріплено у Статуті ООН;
- національне законодавство України виходить із того, що за загальним правилом шкода, завдана в Україні фізичній особі в результаті протиправних дій будь-якої іншої особи (суб'єкта), може бути відшкодована за рішенням суду України (за принципом генерального делікту).

Постанова Великої палати Верховного Суду від 12 травня 2022 року

у справі № 635/6172/17

Направлення документів не здійснюється

ст. 8 Конвенції про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах 1965 року, Україна приєдналася на підставі Закон України від 19.10.2000 № 2052-III «Про приєднання України до Конвенції про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах»

Протокол про встановлення дипломатичних відносин між Україною і Російською Федерацією, здійснений у м. Мінську 14 лютого 1992 року. Дія припинення з 24.02.2024 року на підставі Листа МЗС від 13.10.2022 № 72/11-612/1-81401

Угода про порядок вирішення спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності, ратифікована 19.12.92 постановою Верховної Ради України "Про ратифікацію Угоди про порядок вирішення спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності" від 19.12.92. Україна вийшла з угоди на підставі Закону України від 12.01.2023 № 2855-IX «Про вихід з Угоди про порядок вирішення спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності»

СКАЧАТИ PDF

Євген ІВАНЕНКО, 05.06.2025